

موضوع :

آثار کم فروشی در جامعه امروزی

محقق :

سعیده فیضی

بهار 1400

چکیده

یکی از امور حرام در معاملات و روابط اجتماعی، کم فروشی است. تحقیق حاضر درصدد پاسخ گویی به این سوال بوده که کم فروشی چه آثاری در جامعه امروزی دارد؟ از بررسی های انجام شده در این گفتار می توان نتیجه گرفت که کم فروشی به معنای کم گذاشتن در به معنای کم و اندک گرفته «طف» می باشد که از واژه «تطفیف» کیل و وزن است. معادل عربی آن است. کم فروشی از «نقص در مکیال»، «اخصار»، «بخس» شده است. کلمات مشابه تطفیف در قرآن نظر فقه، بر اساس قرآن، روایات، عقل و اجماع، حرام و از گناهان کبیره به شمار می آید. کم فروشی علاوه بر کم کردن مکیل و موزون شامل کم کاری و کاستی در انجام وظیفه نیز می شود، بنابراین کم فروشی در موارد کاری، عبادی و اخلاقی نیز متصور است. نا آگاهی از احکام معاملات و پیامدهای کم فروشی، حرص، ناباوری معاد یا غفلت از آن، بی تقوایی، فقدان وجدان کاری و نبود نظارت از مهمترین عوامل شیوع کم فروشی می باشد. در قرآن و حدیث برای کم فروشی، پیامدهای دنیوی از قبیل؛ مانع قبولی اعمال، هدر شدن سرمایه، سلب اعتماد، فقدان امنیت اجتماعی و پیامدهای اخروی شامل؛ عذاب جهنم به شکل های مختلف از قبیل آتش، ویل، سجن و گرفتار شدن در مظلومه عباد مطرح شده است و همچنین برای مبارزه با کم فروشی از شیوه هایی مانند: تقویت بینش توحیدی، امر به معروف و نهی از منکر، تبشیر و انداز و قرار دادن تعزیر استفاده شده است. روش این تحقیق به صورت توصیفی و کتابخانه ای می باشد و

کلید واژه ها : کم فروشی، قرآن، حدیث، حرام، پیامدهای کم فروشی

مقدمه

قرآن کریم به عنوان آخرین کتاب آسمانی، حاوی بهترین مطالب رشد، کمال و سعادت بشری است و تنها کتابی است که می تواند در کوره راهها، همچون چراغی پر نور مسیر هدایت و تکامل را روشنایی مَنِ اتَّخَذَ قَوْلَ اللَّهِ دَلِيلًا، هُدًى إِلَى الَّتِي هِيَ أَقْوَمٌ^۱ بخشد، امام علی (ع) می فرمایند هر کس که سخن خدا را راهنمای خود بگیرد، به استوارترین راه ها هدایت می شود.

یکی از مشکلات و مسائلی که در طول تاریخ به دلیل عواملی مانند؛ حرص و طمع، نا آگاهی و.. گریبانگیر جامعه بشری شده است، مسئله کم فروشی است. کم فروشی به معنای کم گذاشتن و کاستن در پیمانه و ترازو است، و قلمرو گسترده ای دارد و در تمام روابط معنوی، مادی، اجتماعی و ... امکان بروز و ظهور دارد. سوال این است کم فروشی چه آثار سوئی در جامعه امروزی دارد؟ حکم کم فروشی از نظر دین مقدس اسلام چیست؟ زیان بارترین آثار کم فروشی در جامعه کدام ها هستند؟ در فرضیه این تحقیق می توان گفت کم فروشی حرام است، حکمت الهی اقتضا می کند، هر چیزی را که موجب ضرر و زیان انسان شود را تحریم نماید. کم فروشی، آثار و پیامدهای فردی و اجتماعی، دنیوی و اخروی فراوانی دارد و مانع بزرگی در رسیدن به سعادت است. لذا قرآن کریم و معصومین (ع) به مبارزه با این آفت اقتصادی و اجتماعی پرداخته اند.

خداوند در آیات قرآن کریم با انداز کم فروشان آنها را از انجام این عمل زشت نهی کرده است پیشینه کم فروشی در آیات قرآن کریم مورد بحث قرار گرفته است، طبق بیان قرآن کریم کم فروشی در امت های پیشین از جمله قوم حضرت شعیب نیز وجود داشته است. اهل مدینه نیز قبل از ورود پیامبر اکرم (ص) به آن شهر، کم فروشی می کردند. مسئله کم فروشی در اکثر کتابهای فقهی، از جمله؛ «فقه القرآن» (قطب الدین

^۱ - سید رضی، ابوالحسن محمد بن الحسین. نهج البلاغه» به کوشش: محمد مهدی جعفری». تهران: ذکر. سوم: 146 خطبه.

راوندی) و «قواعد الاحکام» حسن بن یوسف بن مطهر حلی و «المکاسب» مرتضی انصاری مطرح شده است. و از کتابهایی که در دوره اخیر، نوشته شده اند و فصلی را به بررسی کم فروشی پرداخته اند. می توان به کتاب «بررسی فقهی احکام رشوه، غش و کم فروشی» محمد رضا مدرسی یزدی اشاره کرد. تنها کتاب مستقلی که در مورد کم فروشی نوشته شده است؛ کتاب «کم فروشی در قرآن و حدیث» اکبر نصرتی جلیسه و فیض اهلل اکبری دستک است که امسال تدوین شده است. این کتاب، کم فروشی را در ابعاد عبادی، اقتصادی، نظام خانواده و روابط اجتماعی، نظام سیاسی و، بررسی کرده است. پایان نامه هایی نیز با موضوع کم فروشی نوشته شده است از جمله «تحلیل فقهی حقوقی تطفیف» (اکرم خلیل آبادی) که به بررسی احکام تکلیفی و وصفی تطفیف و نیز آثار و مسئولیت مدنی و کیفری آن پرداخته است. و پایان نامه «بررسی فقهی آیه تطفیف» اشرف السادات دلبریه بررسی مصادیق تطفیف و حرمت آن با استفاده از ادله اربعه پرداخته است. ما در این پژوهش به صورت جامعتر به بررسی قلمرو، عوامل، پیامدهای دنیوی و اخروی و شیوه های مبارزه با کم فروشی پرداخته ایم.

اهمیت کم فروشی بدان حد است که در قرآن مجید به طور صریح بدان اشاره شده و آیاتی از سوره در نکوهش کم فروشان نازل شده است و محور دعوت بعضی پیامبران، همچون حضرت شعیب «مطففین» (ع) ترک کم فروشی بوده است، و نیز رواج آن یکی از پدیده های منفی است که پای حرام خواری و بی تفاوتی را ابتدا در حوزه اقتصاد و پس از آن در تک تک ابعاد زندگی باز می کند و در نهایت به دلیل تاثیرات سوئی که مال حرام دارد، به مقصد تباهی منتهی می شود. با توجه به فراگیر بودن کم فروشی در جامعه ما و لزوم تبیین و اشاعه فرهنگ اسلامی در بعد اقتصادی و اجتماعی، این مقاله در جهت بررسی آثار و پیامدهای مبارزه با این پدیده شوم نوشته می شود.

تعریف کم فروشی

کم فروش، کاسبی است که جنس را به وزن کمتر از میزان خود به مشتری می فروشد و کم فروشی، عمل کم فروش است کم فروشی عبارت است از عرضه کالا یا خدمات، کمتر از میزان و مقادیر خریداری شده از

نظر کمی یا کیفی که مبنای تعیین نرخ مراجع رسمی قرار گرفته است. کم فروشی به چیزهایی که مکیل و موزون است اختصاص ندارد، بلکه شامل اشیایی که با شمارش، یا پارچه ای که با متر، یا زمینی که با متر مربع اندازه گیری می شود، نیز می شود. کم فروشی فقط در مورد خرید و فروش نیست و شامل معاملات دیگر هم می شود. نشانه کم فروشان آن است که چون بخواهند، حقی از خود را از دیگران بازستانند، آن را تمام می گیرند، و چون از ایشان خواسته شود که حقوق دیگران را تمام به ایشان بدهند، از آن استنکاف ورزند و حق دیگران را کمتر از آنچه بایسته است بدهند، و در همه امور و شؤون زندگی به همین گونه عمل کنند، کم فروشی در وزن کردن آنها، تنها به ناحیه اقتصادی اختصاص ندارد، بلکه جنبه های سیاسی و اجتماعی را نیز شامل می شود.

و کم گذاری در قرآن

یکی از مواردی که موجب می شود که چیزی از حالت حق و عدالت خود خارج شود، کم فروشی و کم گذاری است. کم فروشی بیشتر در مسائل اقتصادی به کار می رود، در حالی که کم گذاری نسبت به امور دیگر غیر از امور اقتصادی به کار می رود. خدا درباره کم فروشی می فرماید: **وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ الَّذِينَ إِذَا أَكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ**؛ وای بر کم فروشان که چون از مردم پیمانه ستانند تمام ستانند و چون برای آنان پیمانه یا وزن کنند به ایشان کم دهند

بنابراین، اگر برخی از چیزها باید با معیار کیل و پیمانه سنجیده شود، باید آن گونه عمل شود تا عدالت جاری شود و اگر می بایست با ترازو و وزن سنجیده شود، باید وزن مخصوص را به کار گرفت تا با اندازه دقیق آن چیز در معاملات رد و بدل شود و کم فروشی و کم گذاری صورت نگیرد.

مهمترین موانع برای کم فروشی:

مهم ترین عامل در عدالت از جمله عدالت در خرید و فروش و ایجاد امنیت و اعتماد عمومی، دین و ایمان است. خداوند در آیاتی از جمله ۱ تا ۶ سوره مطففین اعتقاد به خدا را مهم ترین عامل در عدالت اقتصادی و مانع جدی در برابر کم فروشی معرفی می کند و در آیات ۸۵ و ۸۶ سوره هود به ایمان به عنوان مهم ترین بازدارنده از کم فروشی انسان ها توجه می دهد.

در حقیقت عناصر دین و دینداری (هود، آیه ۸۷ و نیز مجمع البیان، ج ۵ و ۶، ص ۲۸۶) و نماز با اخلاص (مجمع البیان، همان، ص ۲۸۴) و تقوا (شعراء، آیات ۱۸۱ تا ۱۸۴) مهم ترین عوامل بازدارنده از کم فروشی و گرایش به عدالت در همه حوزه ها از جمله اقتصادی است. گاهی مساله کم فروشی تعمیم داده می شود به گونه ای که هر نوع کم کاری و کوتاهی در انجام وظائف را شامل می شود، به این ترتیب کارگری که از کار خود کم می گذارد، آموزگار و استادی که درست درس نمی دهد کارمندی که به موقع سر کار خود حاضر نمی شود و دلسوزی لازم را نمی کند، همه مشمول این حکمند و در عواقب آن سهیمند. یکی از مصادیق کم فروشی، کم کاری است، یعنی هر کسی که تعهد خدمت در سازمانی می دهد در حقیقت بخشی از ساعات فعال عمر خود را به آن سازمان می فروشد، حال اگر در این مدت، کم کاری کند، در واقع از وقت فروخته شده خود، کم گذاشته است. متأسفانه مسأله کم کاری، دامن گیر جامعه ما بخصوص بعضی از افراد شاغل در ادارات و ارکان های دولتی است. باید دانست، شخصی که در قبال مثلاً هشت ساعت کار، فلان مقدار حقوق می گیرد، باید هشت ساعت کار کند وگرنه از نظر شرعی در مقابل حقوقی که از بیت المال مسلمین می گیرد مسئول است.

اگر جامعه ای بخواهد به سوی کم فروشی نرود و عدالت اقتصادی بلکه عدالت جامع را تجربه کند می بایست بر این عناصر بینشی و نگرشی تأکید و توجه داشته باشد و تنها با افزایش مأموران نظارتی نمی توان به این مهم دست یافت؛ چرا که انسان باید وجدانی به نام فطرت الهی بیدار، داشته باشد تا بتواند از درون، خود را نظارت و مدیریت و مهار نماید؛ زیرا اگر چنین پلیس داخلی و پاسبان نفس نباشد نمی توان امید داشت که از کم فروشی رهایی یافت؛ چرا که پس از رفتن مأموران بیرونی، شخص دوباره به همان بی عدالتی و کم فروشی

گرایش می یابد و آن را مرتکب می شود. از این رو خداوند و پیامبران همواره بر مأموران درونی از بینش توحیدی و معاد و حسابرسی قیامت و نماز و تقوا توجه داده اند و آن را مهم ترین ابزارهای مبارزه با بی عدالتی معرفی کرده اند.

نتیجه گیری

کمفروشی یکی از گناهان کبیره و آفات روابط اقتصادی و اجتماعی است. کمفروشی به معنی کم گذاشتن در پیمانه و ترازو است. معادل کم فروشی در زبان عربی «تطفیف» است و کلمات مشابه تطفیف (کمفروشی) که علاوه بر قرابت معنایی، ویژگی ظلم و خسارت و حيله‌گری در آن‌ها وجود دارد: «بخس» به معنی کم گذاشتن و کاستن، «اخصار» که از واژه خسر گرفته شده است به معنای کم شدن، کم کردن و ضرر و زیان «نقص در مکیال و میزان» می‌باشد. مکیال به معنای پیمانه است ولی میزان توسعه مفهومی دارد و همه سنجش‌هایی را که منتهی به حقوق مادی و معنوی می‌شود در بر می‌گیرد. قلمرو کمفروشی وسیعی است و شامل هرگونه کم گذاری از حق می‌شود. مهم‌ترین کمفروشی‌ها عبارتند از: «کم گذاری در کیل و وزن» مراد از کمفروشی در این مفهوم؛ کم گذاشتن و نقصان کالای مورد فروش و مبادله، از میزان مورد توافق با خریدار است. «کوتاهی در انجام تعهدات کاری و اجتماعی» کم فروشی فقط به معاملاتی که ترازوی در کار است اختصاص ندارد بلکه اساس زندگی بشر بر معامله و داد و ستد است. انسان که در اجتماع زندگی می‌کند، از مواهب اجتماع بهره می‌برد و و این همان چیزی است که از اجتماع می‌گیرد و در مقابل، هر انسانی کاری و مسئولیتی و وظیفه‌ای دارد که باید آن را انجام بدهد و این همان چیزی است که به اجتماع تحویل می‌دهد. هر کس در آنچه که باید بپردازد کم بگذارد و در آنچه می‌گیرد تمام و کمال بگیرد، کم فروش است. «کوتاهی و کاستی در عبادت»: خداوند در قرآن از ایمان به خدا با عنوان تجارت یاد کرده است که سود آن، نجات از آتش جهنم است، یک مسلمان با اقرار شهادتین مؤظف می‌شود به تعهدات مسلمانی مثل نماز، خمس و ... عمل نماید و هرگونه قصور از این تعهدات، کمفروشی است. «کوتاهی همسران در انجام وظایف»: ازدواج نوعی معامله بین زن و مرد

است که با جاری شدن خطبه عقد هر یک از طرفین معامله مؤظف می‌شوند به وظایف خود در قبال دیگری عمل کنند اگر هر یک از زن و مرد در انجام وظایف‌شان کوتاهی کنند کم فروش هستند.

ناآگاهی از احکام معاملات و پیامدهای کم‌فروشی، حرص، ناباوری معاد یا غفلت از آن، بی‌تقوایی، فقدان وجدان کاری، نبود نظارت شامل نبود نظارت همگانی یا امر به معروف و نهی از منکر و نبود نظارت دولتی از مهم‌ترین عوامل شروع کم‌فروشی می‌باشند که برای مبارزه با کم‌فروشی باید به شناسایی و رفع این عوامل پرداخته شود. کم‌فروشی بنابر ادله: کتاب، سنت، اجماع و عقل حرام است. در قرآن و حدیث پیامدهای مختلفی برای کم‌فروشی ذکر شده است. از مهم‌ترین پیامدهای دنیوی می‌توان به؛ قبول نشدن اعمال، سنگدلی و قساوت قلب، بی‌برکتی مال، نسل مسموم، محرومیت از روزی و نعمت، مستجاب نشدن دعا، دوری از رحمت خداوند، سلب اعتماد، فقدان امنیت اجتماعی، آسیب به اقتصاد جامعه، خسران، عذاب استیصال، قحطی، ابتلا به حکمران ستمگر از پیامدهای اخروی به؛ عذاب الهی شامل عذاب فراگیر در قیامت و عذاب جهنم به شکل‌های مختلف؛ آتش، ویل، سجن و گرفتاری در عقبه مظالم‌العباد یا حق‌الناس اشاره کرد. توجه به پیامدهای فراوان این گناه کبیره، مانعی برای انجام آن می‌باشد. در قرآن و حدیث از شیوه‌هایی مانند: تقویت بینش توحیدی، امر به معروف و نهی از منکر، تبشیر و انذار، تعزیر برای مبارزه با کم‌فروشی استفاده شده است.

منابع

۱- ابن ابی عامر اصبحی، مالک بن انس. موطا، تحقیق: محمد فواد عبدالباقی، بی‌جا: بی‌تا

- ۲- ابن فهد حلی، احمد بن محمد. عده الداعی و نجاح الساعی، تحقیق و تصحیح: احمد موحدی قمی. قم : دارالکتاب السالمی. اول: ۱۴۰۷ق
- ۳- بهرام پور، ابوالفضل. تفسیر نسیم حیات. قم: آوای قرآن. دوم: ۱۳۹۲ :
- ۴- ترمذی، محمد بن عیسی. سنن ترمذی، تحقیق: احمد شاکر، محمد عبدالباقی، محمد فواد. مصر : شرکه مکتبه و مطبعه مصطفی البابى الحلبي. دوم: ۱۳۹۵ ق
- ۵- حجتی، محمد باقر و عبدالکریم بی آزار شیرازی. تفسیر کاشف. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی. اول: ۱۳۸۹
- ۶- سید رضی، ابوالحسن محمد بن الحسین. نهج البالغه، ترجمه: محمد مهدی جعفری. تهران: ذکر. سوم: ۱۳۹۸
- ۷- طباطبایی، محمد حسین. روابط اجتماعی در اسلام، تحقیق: محمد جواد حجتی کرمانی. قم : مدرسه بوستان ۱۳۹۱
- ۸- طبرسی، فضل بن حسن. مجمع البیان فی التفسیر القرآن، ترجمه: رضا ستوده. تهران: انتشارات فراهانی. اول، ۱۳۶۰
- ۹- مجتبوی، جلال. علم اخالق اسالمی؛ ترجمه جامع السعادات. تهران: نشر حکمت، ۱۳۷۶
- ۱۰- مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی. بحار النوار الجامعه لدرر الاخبار الثمه الطهار، تحقیق و تصحیح: جمعی از محققان. بیروت: دارالحیاء التراث العربی. دوم : ۱۴۰۳ق
- ۱۱- مظاهری، حسین. عوامل کنترل غرایز در زندگی انسان. تهران: موسسه نشر و تحقیقات ذکر. چهارم، ۱۳۸۹
- ۱۲- مکارم شیرازی، ناصر. پیام قرآن؛ تفسیر نمونه موضوعی. تهران: دارالکتاب الاسلامیه. ششم:

۱۳۹۰

۱۳- محمدی ری شهری، محمد. الصاله فی کتاب و السنه، ترجمه: عبدالهادی مسعودی. قم :

موسسه فرهنگی دارالحدیث، ۱۳۷۷